

YİRMİ BİRİNCİ YÜZYILDA WITTGENSTEIN

Yirmi birinci yüzyılın kalan kısmında –tabii o da kalabilecekte-- çözüm bekleyen sorunları ekolojik ve ekonomik ana başlıkları altında toplamak mümkün ve öyle görünüyor ki bu saatten sonra kimsenin bu ana başlıklardan birini ele alıp diğerini ihmal etme lüksü yok. Daha doğrusu, geçmişte kimilerinin var saydığı ya da var sandığı lüksün aslında var olmadığı anlaşıldı. Peki bu ne demek oluyor? Basitçe şu demek oluyor: gerek ekonomide gerekse ekolojide etik arayışlara hız kazandırmak artık kaçınılmaz bir zorunluluk. Ancak hayatta kalmak için ne etik ne de mantık anlamında pek fit değiliz. Gerçekçi olmak gerekirse durum bu. Peki ama, gerçekten de gerçekçi olabiliyor muyuz? Daha doğrusu, gerçekçi olmak zorundaysak nasıl olabiliriz? Bu kısa yazıda, Wittgenstein'in felsefesinin gerçekçiliğinden söz açıp konuyu başlıktaki 21. yüzyıl vurgusuna bağlamaya çalışacağım. Tabii bunu Wittgenstein'in düşüncelerinin gelişimini özetleyerek yapmaya çalışacağım.

Kimdir bu meşhur Wittgenstein? Söz konusu olan soruya çeşitli yanıtlar verilebilir. Van Gogh kimdir desem ilk söyleyeceğim şey onun bir ressam olduğu olurdu. Wittgenstein deyince de filozof deniyor. Aristoteles için de dendiği gibi... Tabii Aristoteles aynı zamanda bir biyologtu ve bir mantıkçıydı Wittgenstein neciydi? Wittgenstein da bir mantıkçıydı. O da Aristoteles gibi büyük bir mantıkçıydı ve onun mantıkçılığı, hayatı boyunca üstü kapalı bir biçimde cebelleştiği sözüm ona “Descartesçi” düşünceler ile karşılaştırıldığında, modern felsefe geleneği bağlamında önemli bir fark yaratmaya aday.

Descartes bir matematikçiydi ama bir mantıkçı değildi. Aristoteles mantığını

matematikteki uslamaları çözümlenme konusunda, kısmen haklı sebeplerle, yetersiz buldu. Matematikçe görüyü mantığın alanının dışında, zihinde gerçekleşen bir şey olarak örneklendirdi. Deneyciler buna doyurucu bir açıklama getiremedi. Daha sonra Kant, yöntem öğretisinde, *a priori* görünümün yapısının Öklit geometrisindeki yardımcı doğruların kullanımıyla örneklendirilebildiğini söylerken bir yandan görüye görüngübilimsel denebilecek bir boyut kazandırdı, bir yandan da onun uslamaları bireşimsel doğruluklara ulaştırılan yapısını ortaya koymuş oldu. Bu konu, Gödel dahil birçok mantıkçıyı özellikle sonsuz karmaşıklıkta olan kanıtlamalar ölçeğinde meşgul etmeye yirminci yüzyılda da devam etti. Wittgenstein, birçok kimseden farklı olarak, matematikte gerekli olduğu düşünülen görüyü dilin zaten sağladığını ortaya koyan bir bakış açısı geliştirdi. Tabii geliştirmiş olduğu bakış açısı yeni ve dahiyane de olsa onun Descartes'ın hayaletleriyle hesaplaşmasını kolaylaştırmadı.

Stephen Toulmin, Wittgenstein'ın Cambridge'deki öğrenciler arasındaki namının Russell ile mantık çalışmaya gelmiş, tuhaf politik düşünceleri olan birinin profili gibi olduğunu söylüyor. Oysa söz konusu olan kişi dönemin Viyana kültüründe, Avusturya'nın belki de en tanınmış, Avrupa'nın en varlıklı ailelerinden birinin bir ferdi olarak yetişmiş ve hasbel kader matematik felsefesi konusundaki merakını gidermek için İngiltere'ye gidip Russell ile mantık üzerine çalışmaya başlamış bir dahiydi. Kimileri, örneğin Deleuze, onun ve takipçilerinin felsefeye yaklaşımını felsefede bir gerileme olarak görüyor. Bu işin aslı nedir diye sorup yanıtlamak da kolay bir iş değil. Literatürde birçok farklı Wittgenstein yorumu var. Peki doğru yorum hangisi? Var olan yorumlardan birisi mi? Ya da, doğru bir yorum var mı ki soruyoruz?

Wittgenstein'in yaşamı boyunca yayımladığı tek kitap olan *Tratatus Logico-Philosophicus* 100 yaşında. Geçtiğimiz yüz yıla etkisinden de söz edilebilir, önümüzdeki 100 yıla da bakılabilir. Benim sormak ve yanıtlamak istediğim soru şu: *Tractatus*'tan neler öğrendik; neler öğrenebiliriz? Bu konuda söyleyeceklerim doğal olarak bir taslak sunmanın ötesine gitmeyecek. Wittgenstein'in belli başlı katkılarının yanında söz konusu katkıların bir adım ileriye nasıl taşınabileceğine de değinmeye çalışacağım.

Wittgenstein'a göre felsefeciler dilin mantığına aykırı bir biçimde, dile getirilemeyecek olan şeyleri dile getirmeye çalışıp hep abesle iştigal ettiler ve kuvvetle muhtemel, etmeye de devam ediyorlar. Bu yüzden ona göre felsefenin asıl işi dil eleştirisi olmalı. Dikkat edersek burada örtük bir ödev mantığı önerisi var. Dilin mantığı yapılması gereken eleştirinin ne olduğunu da belirleyen şey olmalı. Olgunluk dönemindeki Wittgenstein'ın geleneksel felsefede bulunabilecek derinliğin dilbilgisel bir şakadaki derinlik gibi oluşuna dikkat çekmesi ve dil eleştirisi etkinliğinin sözcüklerin metafizik kullanımlarından alınıp gündelik kullanımlarına geri getirilmesi olduğunu söylemesi gibi şeyler, ona göre felsefenin asıl işinin kuramsal değil kamusal olduğunu düşündürüyor. Tabii kuramsal etkinlik de en nihayetinde kamusal bir hizmet olarak görülebilir. Yeter ki bilginin aktarımında ya da değerlendirilmesinde kullanılan dil dilin mantığına aykırı olmasın.

Peki Wittgenstein'ın mantık anlayışında dil eleştirisi gerçekçi anlamıyla neye dayanıyor? *Tractatus*'ta önerilen bakış açısına göre dilin mantığı = mantıkça sözdizim + anlambilim olarak kabaca formüle edilebilir. Anlambilim, yine kabaca dil ile gerçeklik

arasındaki ilişkilerin araştırması olarak tanımlanabilir. Anlambilim dizgeli bir çalışma olarak dönemin mantık dilinde yerini henüz almamıştı. Ama yine de Wittgenstein'in sorduğu ve yanıtladığı soruların bir çoğu geniş anlamda anlambilimin yani dil ile gerçekliğin nasıl ilişkilendiğinin konusudur. Wittgenstein'in gösterdiği üzere ve dile getirilebilirliğe koyduğu sınıra göre anlambilimin kendisi de dile getirilemeyen alana aittir. Yani Wittgenstein dil ile gerçekliğin nasıl ilişkilendiğini dile getirirken aynı zamanda kendi söylediklerine göre dile getirilemeyen bir şeyi göstermiştir. Bu yüzden *Tractatus*'un önermeleri *Tractatus*'a göre ne doğru ne de yanlış olabilir. Ancak yine de, doğru ve yanlış olabilecek şeylerin neler olduğunu gösterebilir. Buradan da şöyle bir tablo çıkıyor ortaya: anlambilim de aslında etik ve estetik gibidir. Dilin mantığı dilin gerçeklikle ilişkisini de, etik ve estetik olanı da gösterebilir, ama bunları dile getiremez. Russell'a mantık ile etiği aynı anda düşündüğünü söylerken Wittgenstein'in yapmaya çalıştığı şey kaba taslak budur. Wittgenstein felsefede yeni bir gerçekçi bakış açısı geliştirme işine girişmiştir. Kant gelecekte ortaya çıkabilecek her metafiziğe prolegomena yazmıştır. Wittgenstein'in prolegomenası gelecekte ortaya çıkabilecek dil eleştirilerinedir.

Tractatus'ta Wittgenstein, "mantık her bir olanağı ele alır ve bütün olanaklar onun olgularıdır" diyor. Mantıkça sonuç kavramının totolojik karaktere sahip olduğunun belki herkesten daha çok farkında. Mantıkta sürpriz diye bir şey yoktur diyor. Haliyle felsefenin işi dili mantıkça çözümlenektir ve bu anlamda yeni bilgi bulmak değildir. Bu noktada felsefenin çözümleyici rolüyle matematiğin bireşimleştirici rollerini ayıran Kant'ın yöntem öğretisi bir nevi modern matematiksel mantık aracılığıyla geliştirilmeye çalışılmış ve mantıkça çözümlenme kavramı genişletilmiştir. Burada söz konusu olan mantık, dolaysız deneyimin

konusu olan –Russell'in deyimiyle, tanışıklık yoluyla bilinen-- bireyler, bireylerin özellikleri ve bireyler arasındaki ilişkilere ilişkindir ve dilin gerçeklikle olan ilişkisini yalnızca anlamlı ifadeler yoluyla kurar. Anlamlı olmak *Tractatus*'taki izleğe göre resmedilebilir olmaktır. Resmin gerçeklikle örtüşmesi de doğruluğun ortaya konmasıdır. Yani, önermeler gerçekliği resmedebilir olmaları sayesinde anlamlı ve doğru hale gelebilir. Bunun yanında, Wittgenstein'in mantıkça sözdiziminde yalın önermeler kendilerinin ve karmaşık önermelerin doğruluk işlevleri olarak tanımlanıyor. Anlamlı önermelerin doğruluğu ya da yanlışlığı söz konusuysa önermeyi gerçekliğin üzerine yerleştirebilmek gerekiyor. Einstein 1921'de Prusya Akademisi'ne sunduğu “Geometri ve deneyim” başlıklı dersinde nasıl aksiyomatik olarak belirlenen fiziksel modelleri gerçekliğin üzerine yerleştirmeyi önerdiyse Wittgenstein da mantıkça belirlenen resimleri gerçekliğin üzerine yerleştirmeyi önermiştir, denilebilir.

Peki resmedilebilirliğe ilişkin olarak Wittgenstein ne yapıyor *Tractatus*'ta? Temel olarak yaptığı şey, Russell'in bir önermenin mantıkça biçimi olarak gördüğü şey yerine önermenin biçim ve içeriğini ortaya koyan resimde, nesnelerin birbirlerine bağlanmasını önermek. Örneğin, şu iki farklı ilişkiyi dile getiren önermeleri birbirinden farklı kılan şey nedir? “a, b'yi görüyor”, “b, a'yı görüyor” Wittgenstein'a göre resmedilebilirlik olgu bağlamında nesnelerin olguyu nasıl oluşturduğuyla ilgili bir olanaklılık. Yani resim gerçekliğin bir modelini sunuyor. Resimler dolaysız deneyimin nesneleri aracılığıyla, Wittgenstein'in deyimiyle, yalın nesnelere aracılığıyla oluşturuluyor. Yap boz parçalarının bir araya gelmesi gibi bunlar. Wittgenstein zincirin halkaları gibi diyor.

Tabii daha sonra bir önermeyi gerçeklikle karşılaştırma ediminin neyi içerdiğini ortaya çıkarması gerektiğini fark ediyor. Söz konusu karşılaştırmalar kurala dayalı etkinlikler gerektiriyor. Hatta doğadaki nesnelere arasındaki işlevlere de ihtiyaç var. Wittgenstein 1929'da şunu fark ediyor: Dolaysız olarak verili olan şey sürekli değişmektedir. Bir nehir gibi akmaktadır. Bu noktada Wittgenstein fiziksel dillere geçiyor. Artık, verili olan, doğrudan deneyimin yalın nesnelere dilini değil, gündelik fiziksel nesnelere üzerine kurulan dili baz alacağını açıklıyor. Defterine şöyle bir şey yazıyor: "Görüngübilimsel bir dilin olanaklı olduğu ve dile getirmek istediklerimizi yalnızca bu dilin dile getirebileceği varsayımı –inanıyorum ki– saçmadır." Wittgenstein, *Tractatus*'un görüngübilimsel dilini bu noktada geride bırakıyor.

Fiziksel dillere geçişi onun düşüncesinde, yani dilin mantığı olarak gördüğü şeyde büyük fark yaratıyor. Bir örnek verecek olursak: mantıkça nicelemenin anlamının artık *Tractatus*'taki gibi tanımlanması yetersiz olurdu. Örneğin, "buradaki tüm ağaçlar kesildi" dendiğinde, kastedilen şey "ağaç(1) ve ağaç (2) ve ... işte kaç tane ağaç varsa kesildi" olmak zorunda değil. Yalnızca şöyle bir şey de kastedilmiş olabilir: "bana burada kesilmemiş tek bir ağaç bile gösteremezsin". Ya da, "buradaki kimi ağaçlarda sincaplar yaşar" dendiğinde "ya ağaç(1), ya ağaç (2) ya ... işte kaç ağaç varsa ya onda ya bunda, onda değilse şunda yaşayan sincaplar var" olmak zorunda değildir kastedilen. Onun yerine, "sana buradaki ağaçlardan birinde yaşayan en az bir sincap bulabilirim" de olabilir. Bu konu aynı zamanda 1920'lerde matematiksel mantıkta ortaya çıkan bir görüş ayrılığıyla da yakından ilişkili. Frege ve Russell'in mantıkça niceleyicileri yüksek basamak yükümler olarak tanımlayan yaklaşımıyla Hilbert ve Skolem'in niceleyicileri seçim işlevleri olarak tanımlayan yaklaşımları arasında bir görüş ayrılığı söz konusu. Bu konuyu burada incelemeyeceğim. Ama şunu not edebilirim:

söyleyeceklerimin bir kısmı aslında söz konusu görüş ayrılığının sonuçlarıyla da yarıdan ilişkili.

Tractatus'taki gibi bir görüngübilimsel dile ihtiyaç olmadığını farketmesi, Wittgenstein'in dil-dünya ilişkileri bağlamında doğrulama etkinliğinin bir araştırma olduğunu anlamaya başlamasıyla gerçekleşmiş gibi görünüyor. Ararken aklımızda resme benzer bir şey vardır; örneğin, bir harita, bir çizge vbg. Peki dolaysız deneyimin hangi unsurlarını ararız, buluruz, bulamayız vbg.? Wittgenstein, bu konuda "en büyük felsefi hataların her zaman insanın olağan fiziksel dili dolaysız olarak verilenin alanında uygulamak istediğinde ortaya çıktığı" görüşüne geçiyor.

Peki o halde, fiziksel bir dil görüngüleri nasıl betimleyebilir? Görüyoruz ki dile getirilenin dışında akan gerçeklik Wittgenstein için görüngübilimsel olmaya devam ediyor. Ancak dil artık görüngübilimsel değil. Ona göre söz konusu olan görüngübilimsel gerçeklik dünyanın yapısıdır ve onun temel mantığını belirlemeye devam eder. Ancak gerçekliğin görüngüsüne ilişkin sorunların ortaya konuşu eleştirilirken, bunlara dil aracılığıyla yanıt arayışı görüngübilimsel olamaz. Bir yerde şöyle diyor: "İçinde yaşadığımız dünya duyu verilerinin dünyasıdır, ancak hakkında konuştuğumuz dünya fiziksel nesnelere dünyasıdır."

Wittgenstein'in düşüncesi buradan dildeki kuralların nasıl izlendiğine ve dil oyunu olarak adlandırdığı kural temelli etkinliklere doğru evrildi. Bu evrilişin ürünü *Tractatus*'tan daha da karışık. *Felsefi Soruşturmalar*'ın önsözünde, 16 yıl boyunca düşündüğü ve geliştirdiği şeyleri arzu ettiği biçime ulaştıramadığını ve zamanının dolduğunu söylüyor. Buna karşın

Tractatus görece tamamlanmış mantıkça bir anlambilim denemesidir. Bir bakıma aslında bilim tarihinin konusudur dense yeridir. Peki ya *Soruşturmalar*? Orada dil ile gerçeklik arasındaki ilişkileri ortaya koyabilmek için Wittgenstein, kurallara dayalı etkinlikler üzerine yoğunlaşıyor. Anlambilimce olan araştırmasını mantıkça sözdizim çerçevesinden çıkarıp etkin olduğu gündelik kamusal eylemler alanına taşımaya çalışıyor. Frank Ramsey'in etkisiyle mantığın normatif karakterine ve Piero Sraffa'nın etkisiyle gündelik dilin antropolojik bir değerlendirmesine yaklaşmayı deniyor.

Nereden yola çıkıp nereye varmaya çalışıyor o halde Wittgenstein'in felsefe ve mantık anlayışı? Örneğin, sonuç olarak, Wittgenstein'in deyimleriyle, "felsefe, anlığımızın dilimizin araçlarıyla büyülenmesine karşı bir mücadeledir" dediğimizde, felsefenin asıl katkısı kamusaldır ve öyle olmalıdır gibi bir şey mi demiş oluruz? Ya da felsefe bilinenlere kuramsal bir katkı sunamaz demiş gibi de olur muyuz?

Wittgenstein'ı meşgul eden soruları anlamak ve yirmi birinci yüzyılda yanıtlamak niyetindeyssek kamusal bir etkinlik olarak felsefenin yöntemini soruşturmayı sürdürmemiz beklenir. Biçimsel bir mantık dizgesiyle başladığı felsefeye etkinliklerini, *Soruşturmalar*'da dil oyunlarına verdiği öncelik bağlamında, dil oyunlarının betimlenmesinin mantığın konusu olduğunu söyleyen ve öncekine göre eleştirel yaklaşımını çok daha esnek bir dil ve mantık kavrayışına doğru evriltme gayretine giren Wittgenstein'in söz ettiği dil oyunlarını hafife almamak lazım. Örneğin bunlar çocukların oynadığı oyunlar gibi değildir. Kaldı ki çocukların oyunları da varsayılanın çok ötesinde kimi önemli kamusal gerçekleri ortaya koyabilir.

Sözü kısa keserek, Wittgenstein'in yirmi birinci yüzyıla doğru uzatmak istediğim kamusal felsefe çizgisinde belki şu türden sorular sorulabilir: Bireysel değerlerin çokça farklılık gösterdiği bir toplumda ortak faydayı gözeten kararlar alabilmek için oynanan dil oyunlarını betimleme işi biçimsel yöntemlerle biçimsel olmayan yöntemlerin bir arada kullanımından faydalanmayı gerektirirse, ki günümüzde açıkça gerektiriyor; bu iş nasıl yapılabilir? Ya da, şeffaflık arayışında olan bir toplumda neyin ne ve kimin kim olduğuna ilişkin araştırmalarda sorgulamalı düşüncenin mantığını işletmek gerekirse, ki acil anlamda gerektiriyor; bu nasıl yapılabilir? İnsanlar bir dil eleştirisi etkinliği olarak felsefede dil oyunlarının mantığını keşfe çıkarsa geleneksel felsefe sorularına ilişkin kimi kafa karışıklıklarını giderip kamusal sorumluluklarını yerine getirme konusunda bir iyileşme yaşayabilirler mi?

Kuramsal felsefe bağlamında, son yirmi yıl içinde mantıkta edimsel, oyun-kuramsal ve kamusal bakış açılarına bir geçiş olduğu söylenebilir. Bu geçiş önümüzdeki yıllarda daha da yaygınlaşacak gibi görünüyor. Ayrıca bir çok farklı konu için ayrı ayrı üretilmiş özel mantık sistemleri var. Son altmış yetmiş yıl içinde bunların bir çoğu olanaklı dünyalar anlambilimi üzerinden anlaşılmaya çalışıldı. Tabii özel mantık sistemleri kuranlar kurdukları sistemleri yalın bir mantık temeline dayandırabiliyor da olmalılar. O temel olan mantık tam olarak nedir? Belki de böyle tek bir mantık yoktur ve onun yerine mantıklar çokluğudur söz konusu olması gereken şey. Mantığın matematikselleşmesi ve hem bilgisayar biliminde hem de dilbilimde sanki yeni bir bilgi vermiş gibi kullanılması eldeki mantık bilgisinin değerlendirici ögesi aracılığıyla gündelik dildeki işlerin olduğundan da karmaşık bir hale gelmesine yol açabilir. Bunun için aslında geleneksel çizgiyi koruyan bilgi kuramlarını da eleştiren bir bakış

açısına geçmek gerekebilir gibi görünüyor. Ne de olsa bilinenler ile eylemler arasında edimce bütünsel bir bağlantı vardır. Gündelik dilde bir şeyi bildiğimi söylüyorsam bu aynı zamanda bildiklerimle mantıkça tutarsız olan ve bir arada gerçekleşemeyecek olan tüm senaryoları göz ardı edeceğimi dile getirdiğim anlamına gelir. Yani aslında bilginin temel mantığı çok yalın bir biçimde dile getirilebilir. Asıl önemli olan yeni bilgiye nasıl ulaşıldığıdır. Günümüzde “bilimin artık çok hızlı ilerlediği” gibi kabuller de, yüz yüz elli yıl önce bulunan kuramsal gerçekler üzerine kurulu olandan, yeni bilgi olarak neler çıkartılabildiği sorusu da Wittgenstein'in geliştirmeye çabaladığı dil eleştirisinin oklarının hedefleri arasında olmalıdır. *Soruşturmalar*'ın en başındaki “ilerleme çoğu zaman sanıldığından daha azdır” mottosu ile ne demek istendiği dikkatlice düşünülmelidir. Tahminim odur ki, Wittgenstein için bu, hem bir çağ eleştirisidir, hem de bir özeleştirisinin dayanak noktasıdır.

Mantıktaki gelişmeler Wittgenstein'in “dil oyunlarını betimleyen şeyler mantığın parçalarıdır” deyişiyle örtüşüyor gibi görünüyor. Kamusal felsefede dil oyunu betimlemeleri, çeşitli kuramsal temellere dayandırılmaya çalışılan siyaset anlayışlarına göre daha ayakları yere basan ve hem yerel hem de küresel bir eleştirel etkinlik olarak düşünceyi doğrudan kamusal hayata geçirebilen senaryolar kurgulamamıza yardımcı olabilir gibi görünüyor. Kuramsal felsefede de “bilgi”, “kanı”, “varlık”, “yokluk” gibi sözcüklerin gündelik dildeki anlamlarının hakkını veren bir bilgisel mantık yöntemi ilkece sergilenebilir olmalı.

Bu aslında teknik olarak da mümkün görünüyor. Sokrates'in soru sorma ve sorduğu sorulara yanıt arama yöntemini modern mantık kullanarak tekrar ele aldığımızı düşünelim.

İşin aslı Aristoteles de geleneksel kıyas yöntemiyle kendi döneminde farklı bir şey yapmadı. *Birinci Çözümlmeler*'in ana düşüncesi verili bilginin hangi soruların yanıtlarını daha en baştan belirlediğini göstermek üzere ele alınmıştır. Bu anlamda, Sokrates'in hangi soruları sorduğunda karşısındaki kişinin yanıtlarını önceden bilebildiği Aristoteles mantığının temel konusudur. Bugün aynı şekilde dil oyunlarının mantığını arama ve bulma oyunları aracılığıyla anlambilimce ve dizgeli bir biçimde çalışabiliriz gibi görünüyor. Hatta Wittgenstein'in dil ile gerçeklik arasındaki ilişkileri kural temelli araştırmalarla incelemesini bir adım öteye götürerek, kendimizi elindeki bölük pörçük haritalarla yol arayan hakikat araştırmacıları olarak da ortaya koyabiliriz.

Kimilerinin vurguladığı gibi şunun da farkına varmak gerekir: kamusal felsefede aciliyet arzeden soru, bir gerçeklik kuramımızın olup olmadığı değildir. Hakkında konuştuğumuz gerçeklikten sapan farklı çizgilerdeki düşüncelerin nasıl *anlaşılır* kılınabileceğidir. Bu anlamda güncellenmiş bir Sokratik araştırma yöntemi kamusal felsefe etkinliğinin bir parçası olarak ele alınabilir gibi görünüyor. Böyle bir yaklaşım günümüzde eksikliğinden yakınılan kamusal akıl yürütmelerin stratejik anlam ve önemine ilişkin gerçekçi bir fark yaratabilir. Söz konusu olan şeyin kuramsal dayanakları yanıtlanmayı bekleyen sorularla dolu olabilir. Yine de kuramsal dayanaklara gündelik dilin mantığı çerçevesinde yaklaşmaya engel hiçbir kavramsal hiyerarşinin varlığı mutlak ve sarsılmaz değildir. Örneğin, konumuz mantıkta devrimse, bu kuramsal olarak da kamusal olarak da gerçekleştirilebilir bir şey olmalı; fiili olarak gerçekleşmekte olan bir şeyse de, her neredeyse aranıp bulunabilir bir şeydir, diyebilmeliyiz. Bu bir tür iyimserlik iradesidir ve söz konusu iradenin geçmişte olduğu gibi bugün de kuramsal bir aydınlatmaya muhtaç olduğu yönleri var olabilir. Wittgenstein'a

göre ise bizim öncelikli sorumuz “irade” sözcüğünün burada gerçekçi gündelik anlamına uygun kullanılıp kullanılmadığı olmalıdır.

Bir arkadaşına yazdığı mektupta “keşke daha iyi ve daha zeki olsaydım ve aslında bu ikisi bir ve aynı şey” diyen Wittgenstein, muhtemelen hem kendinin hem başkalarının düşünsel kapasitelerinin etkili kamusal felsefe yapabilmek için yeterli olabileceği bir dil konuşmayı arzuladı. Kimi zaman yalnızca entellektüellerin sorumluluğu olarak görülen şeylerin aslında her iyi kalpli insanın sorumluluğu olduğunun görülmeye başlandığı günümüzde, Wittgenstein'inki gibi bir bakış açısına ihtiyaç olduğu söylenebilir. Peki bugün yirmi birinci yüzyılın sorunları bağlamında dünyayı yorumlamak ve değiştirmek adına yeni kuramsal bakış açılarına, ya da Wittgenstein'dan daha iyi ve daha zeki olan birilerine mi ihtiyaç var; demektir bu?

İyimser bir yaklaşımla, Wittgenstein'ın gündelik dilin mantığında aradığı gerçekçi bakış açısının yapılandırıcı izleri kuramal ve kamusal düzlemlerde aranmaya ilkece devam edilebilir. Öncelikle ekolojik sorunlar olmak üzere, yirmi birinci yüzyılın sorunlarını çözebilmek için mantık ile etiğin birlikte ele alınması gerektiği gerçeği, gezegeni kurtarmanın politik ekonomisinde olduğu kadar, gündelik toplumsal hayatın ekolojisinde de kaçınılmaz hale gelmeye başladı. Söz konusu kaçınılmazlıkla yüzleşmek durumunda olan bir Kartezyen özneyi yirmi birinci yüzyılda da var saymayı sürdürecekseniz, ona “mantığı mı düşünüyorsun günahlarını mı” diye soran bir Russell'a, tıpkı Wittgenstein'ın dediği gibi “her ikisini de...” diye cevap verebilmeliyiz. Onun kadar iyi ya da zeki olmasak bile...

Toparlarsak, bugün mantık yürütmek, sözüm ona Descartes'çı görüler yerine Wittgenstein'cı görülerle bir kurgulama sanatı olarak ele alınabilir hale gelmek zorunda. Bir tür gerçekçi kurgulamalar araştırmasının uygulaması olarak... Kuramsal düzlemde, dil oyunlarının mantıkça dizgeli araştırmasını oyun-kuramsal yaklaşımlarla sürdürmek zorundayız. Görü mefhumu, görüngübilimsel anlamını mantıkça önceleyen bir kurgulama yöntemi biçiminde kavranmak zorunda. Böylelikle mantık yürütürken bile yüzeysel bilgi araştırmaları anlamında sürprizlerden söz edebiliriz. Gerçekliğe ilişkin olgusal bilginin artması anlamında herhangi bir sürpriz söz konusu olamasa dahi, mantıkça sonuç kavramı, sınırsızca koruduğu totolojik karakterini gerçekliğe ilişkin etik bir tavrın geliştirilebilmesi için kamunun hizmetine ancak bu şekilde sunabilir. Kaldı ki aynı kamu hizmeti bilimsel araştırmalarda da sürdürülebilirse, bu beraberinde, hakkında konuştuğumuz fiziksel gerçekliğin gizemlerine ilişkin sürprizler de getirebilir. İnsan türünün biyolojik kapasiteleri her ne kadar oluşabilecek sürprizleri belli açılardan kısıtlayan şeyler olsa da, söz konusu kapasitelerin kendileri deneysel ve kavramsal araştırmaların konusu olmaya devam edecektir.

Peki o zaman, mantıkta kurgulamaların ve dil oyunu betimlemelerinin çeşitlemelerini nasıl ele alabiliriz? Görülerimiz söz konusu kurgulama çeşitliliğine gerçekçi anlamda neler katabilir? Bu tür sorular ve onların yanıtları, Wittgenstein'in deyimiyle, "anlığımızın büyülenmediği" yollardan dile getirilebilmelidir. Dahası, söz konusu olan yapılabirlikleri nasıl araştırmak gerektiğini de bulmalıyız. Tüm bunlar bana sunumun başında değindiğim Wittgenstein'in örtük ödev mantığına ilişkin sorular gibi görünüyor. Demek ki, Wittgenstein'in, dil eleştirisine dayalı olan yeni bir gerçekçi görüş ortaya koyma girişiminin

haklı sebepleri, yirmi birinci yüzyılda insan türünü yeni mantık ödevlerinin beklediğinin habercisidir, denilebilir. Bu da demek oluyor ki, felsefe kamusal anlamda bir işe yarayacaksa mantığı ve etiği küresel sorunlarla eşgüdömlü olarak soruşturmaya devam etmek zorunda.